



▲ خط فقر چیست و چگونه می‌توانیم آن را اندازه‌گیری کنیم؟

# اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل فقر و نابرابری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
فردریک ملک\*  
پرتال جامع علوم انسانی

## مقدمه

موضوع فقر و این که به کدام بخش از جامعه و بر پایه چه اطلاعاتی می‌بایست کمک بیشتری شود، مورد توجه روزافزون سیاستگذاران مسایل اجتماعی - اقتصادی می‌باشد. هر چند که این موضوع ساده به نظر می‌رسد، ولی به طور کلی، مسأله فقر هم از دیدگاه مسایل نظری و هم روش‌های اجرایی سوال پیچیده‌ای است. ضمناً اطلاعات و آمار در دسترس معمولاً واقعیت‌های موجود را از دیدگاه

فقر منعکس نمی‌کند.

در این مقاله، مفهوم فقر از دیدگاه‌های مختلف مانند فقر مطلق و نسبی، با توجه به نماگرهای پولی، مانند درآمد و هزینه مورد مطالعه قرار گرفته است. ضمناً در مورد چگونگی استفاده از نتایج بررسی بودجه خانوار به عنوان بهترین منبع تجزیه و تحلیل مفهوم فقر و انواع محدودیت‌های استفاده از نتایج این بررسی در تجزیه و تحلیل فقر بحث شده است. در انتها، یک نمونه واقعی با توجه به نماگرهای مادی در

سه گروه مختلف هزینه‌ای و درآمدی با استفاده از نتایج بررسی بودجه خانوار مناطق شهری در سال ۱۳۷۶ در قالب دو جدول محاسبه و ارایه شده است.

## مفهوم و اندازه‌گیری فقر

بنا به تعریف، فقرا عبارتند از اشخاص، خانوارها یا گروهی از اشخاص که منابعشان از نظر مادی، فرهنگی و اجتماعی به اندازه‌ای

\* این مقاله قبلاً در مجله روند چاپ شده است.

قرار می‌گیرد. در کشورهای عضو اتحادیه اروپا، به طور کلی، تعیین خط فقر نسبی ارجح است.

### داده‌های در دسترس

در تجزیه و تحلیل فقر و نابرابری، واحد مورد بررسی معمولاً به جای فرد، خانوار می‌باشد. دلیل این انتخاب آن است که خانوار یک واحد اقتصادی است و معمولاً منابعش به صورت مساوی بین اعضای آن مصرف می‌شود. پیامد این موضوع این است که خانوار مانند یک فیلتر عمل کرده و میزان فقر و نابرابری ناشی از توزیع شخصی درآمد را تقلیل می‌دهد. بنابراین، اطلاعات بدست آمده از خانوار به درستی سطح رفاه واقعی اعضای خانوار را منعکس می‌کند.

منبع اصلی اطلاعات آماری برای تجزیه و تحلیل فقر و نابرابری خانوارها، بررسی بوجه خانوار می‌باشد. به دلیل آن که هدف اصلی این بررسی، تجزیه و تحلیل فقر و نابرابری نمی‌باشد، چنانچه فقر را از این بررسی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم، با محدودیت‌هایی مواجه می‌شویم که برخی از آن‌ها مربوط به روش‌های به کار گرفته شده در این بررسی است و برخی مربوط به متغیرهای مورد استفاده به عنوان "نماگر" می‌باشد. در مورد محدودیت‌های ناشی از روش‌های به کار گرفته شده می‌توان به چند مطلب اشاره کرد. از آنجایی که همکاری خانوارها در این بررسی اجباری نیست، لذا برخی از خانوارهای با درآمد بالا از آرایه پاسخ کامل به پرسش‌ها خودداری کرده و معمولاً کم‌گویی می‌کنند. همچنین، خانوارهای کم‌سواد ممکن است به طور دقیق نتوانند به سؤال‌ها پاسخ دهند. ضمناً خانوارهایی که در محل‌های دسته‌جمعی زندگی می‌کنند، یا فاقد محل مسکونی مشخص هستند، یا به صورت مهاجران غیرقانونی در جامعه زندگی می‌کنند، شامل این بررسی نمی‌شوند. این محدودیت‌ها باعث می‌شود که نتایج بررسی فقر و نابرابری از دقت با درجه بالا برخوردار نباشد. از طرف دیگر، منابع تأمین مالی خانوارها ممکن است فقط وابسته به درآمد آنها نبوده، بلکه وابسته به سود سهام یا سرمایه‌گذاری دیگر باشد. در نتیجه، ثروت متغیر دیگری است که باید مورد توجه قرار گیرد. متأسفانه بیشتر بررسی‌های مربوط به بودجه خانوار، در مورد ثروت خانوارها اطلاعات کافی را به دست نمی‌دهند.

بنابراین، با توجه به نکات فوق، برای

محاسبه فقر مطلق می‌نامند. از طرف دیگر، فقر نسبی را تعریف می‌کنیم که در این روش، فقر در مقایسه با استاندارد رفاه دیگر گروه‌های جامعه به طور نسبی ارزیابی می‌شود. خط فقر نسبی معمولاً به مقدار متوسط توزیع نماگر پول در یک جامعه نظیر میانگین یا میانه مرتبط می‌شود. از آنجا که این خط فقر (فقر نسبی) با ضروریات اساسی در رابطه نیست، بنابراین، بیشتر از آن که تعریفی از فقر باشد، نابرابری در طبقات جامعه را نشان می‌دهد. در حقیقت، مردمی که در مقایسه با این مقیاس زیر خط فقر زندگی می‌کنند، لزوماً مردم محرومی نبوده و فقط می‌توان گفت که در مقایسه با دیگران از رفاه کمتری برخوردار می‌باشند. به علاوه، چون این مقایسه نسبی است و به انتخاب پارامتر جامعه (نماگر پولی) باز می‌گردد، چنانچه این پارامتر را میانه انتخاب کرده و خط فقر را میانه در نظر بگیریم، نسبت

در کشورهای عضو اتحادیه اروپا، به طور کلی، تعیین خط فقر نسبی ارجح است.

از خط فقر نسبی می‌توان برای تعیین خانوارهای فقیر استفاده کرد، ولی این خط نمی‌تواند نشان‌دهنده میزان محرومیت خانوارها باشد.

فقر در این حالت ثابت باقی خواهد ماند. روش محاسبه خط فقر مطلق که بر مبنای تعیین سبد ضروریات زندگی پایه‌گذاری شده، ابتدا در سال ۱۹۰۱ و به وسیله Rowntree معرفی شد. بعد از آن، به دلیل مشکلات موجود در انتخاب اقلام مشمول این سبد، تعدیلاتی در آن صورت گرفت. از طرف دیگر، Orshansky خط فقر را براساس فرضیه مینیمم مجموع نیازهای یک فرد و نیازهای غذایی، برای کلیه گروه‌های جامعه تعیین کرد. در این حالت، مسأله ساختن یک خط فقر مطلق به تعیین یک "سبد غذایی" تقلیل پیدا می‌کند که البته این موضوع ساده‌تر از تعیین یک سبد کلی از نیازهای ضروری می‌باشد. با آن که منطق موجود در روش محاسبه این خط، به وسیله نویسندگان مختلفی، از جمله Ruggie (۱۹۹۰) مورد انتقاد قرار گرفته است، ولی این روش هم اکنون در آمریکا و کانادا مورد استفاده

محدود می‌باشد که آنها را از کمترین امکانات قابل پذیرش برای زندگی محروم نموده و از دیگر اعضای جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، مجزا می‌سازد.

در حقیقت، فقر بر مبنای فقدان منابع، از ابعاد مختلف تشریح می‌شود. تا آنجایی که به مفهوم فقر مربوط می‌شود، سطح زندگی هر شخص می‌بایست به صورت یک بردار  $n$  بعدی نمایش داده شود که هر یک از مؤلفه‌هایش موقعیت شخص را با توجه به منابع انتخاب شده، مشخص می‌کند. بنابراین، یکی از راه‌های ممکن برای پاسخ دادن به این سوال، انتخاب کالاها و خدماتی است که برای زندگی ضروری است و اگر شخص فاقد برخی از آنها باشد، فقیر تلقی می‌شود. با این حال، این روش دارای موانعی می‌باشد. از آنجایی که در جوامع به طور مداوم و اجباراً احتیاجات جدیدی مورد تقاضا قرار می‌گیرد، انتخاب کالاها و خدمات مورد نظر معمولاً موضوع پیچیده‌ای است.

معمولاً با توجه به دلایل فوق و برای سادگی، ترجیح داده می‌شود که از نماگرهای پولی مانند درآمد، ثروت و هزینه برای مطالعه فقر استفاده شود. بر این اساس، می‌توانیم با استفاده از نماگرهای پولی خط فقر را تعیین کنیم. خط فقر عبارتست از سطحی از نماگر که در مقادیر پایین‌تر از آن مردم فقیر و در مقادیر بالاتر از آن مردم غیرفقیر نامیده می‌شوند. خط فقر نه تنها فقر را تعیین می‌کند، بلکه می‌تواند نسبت فقر در یک گروه خاص را نیز تعیین نموده و درجه فقر آنها را مشخص نماید، بدین معنی که مشخص می‌نماید که چند درصد از فقرا در چه فاصله‌ای از سطح فقر قرار دارند.

### خط فقر مطلق و خط فقر نسبی

وجود مفاهیم مختلف از فقر ما را به استفاده از منابع اطلاعاتی متفاوتی هدایت می‌کند که هر یک از آنها خط فقر متفاوتی را ترسیم خواهد کرد. در این زمینه اگر فقط اطلاعات معینی مورد استفاده قرار گیرد، فقر را می‌توان یا براساس نماگر پولی یا نوع رابطه آن با مقدار متوسط در جامعه معین کرد. بنابراین، در اینجا می‌توان از دو دیدگاه به موضوع نگاه کرد: در یک روش، می‌توانیم یک "سبد" از نیازهای ضروری، مستقل از سطح زندگی در یک جامعه، تعیین کنیم و هزینه قیمت آن را در بازار خرده‌فروشی ارزیابی نماییم. این روش را روش

مقیاس اقتصادی می‌تواند از راه‌های متفاوتی ارزیابی شود. در ارزیابی به وسیله مقیاس OECD که توسط سازمان آمار اروپا (EUROSTAT) به کار برده می‌شود، سرپرست خانوار وزن ۱، دیگر اعضای بالغ خانوار (بالای ۱۴ سال) وزن ۰/۷ می‌گیرند و به اعضای زیر چهارده سال وزن ۰/۵ داده می‌شود. از آنجایی که انتخاب خصوصیات چنین مقیاس‌هایی کاملاً اختیاری است، لذا استفاده از آن‌ها مورد انتقاد قرار گرفته و مورد توافق کلی نمی‌باشد.

### نماگرهای مادی فقر

از خط فقر نسبی می‌توان برای تعیین خانوارهای فقیر استفاده کرد، بدین ترتیب که می‌توان نشان داد چه خانوارهایی از خانوارهای دیگر فقیرترند، ولی این خط (خطها) نمی‌تواند اطلاعاتی را در مورد حد محرومیت خانوارها در اختیار قرار دهد. در کشورهایی که خط فقر مطلق در آنها محاسبه نشده است، تنها راه ممکن، مطالعه فقر نسبی از دیدگاه نماگرهای مادی می‌باشد.

در جداول بعدی به ترتیب درصد خانوارهای استفاده‌کننده از برخی لوازم و تسهیلات مورد استفاده در محل سکونت در مناطق شهری با توجه به متوسط هزینه و درآمد خانوارها آورده شده است. این درصدها برای سه گروه از خانوارها محاسبه و در جداول مذکور درج شده‌اند: گروه اول، شامل کل خانوارها است و گروه دوم، شامل خانوارهایی است که هزینه (در جدول شماره ۲، درآمد) آنها کمتر از ۵۰ درصد متوسط کل هزینه (درآمد) خانوارها می‌باشد. در این گروه، برای هزینه، خانوارهایی که هزینه سالانه آنها کمتر از ۸۵۸۰۰۰۰ ریال می‌باشد و برای درآمد، خانوارهایی که درآمد سالانه آن‌ها کمتر از ۷۲۶۸۰۰۰ ریال باشد، در نظر گرفته شده‌اند. گروه سوم، شامل خانوارهایی است که هزینه (درآمد) آنها کمتر از ۲۵ درصد متوسط کل هزینه (درآمد) خانوارها می‌باشد. در این مورد برای هزینه، خانوارهایی که سالانه کمتر از ۴۲۹۰۰۰۰ ریال هزینه دارند و برای درآمد، خانوارهایی که سالانه کمتر از ۳۶۳۴۰۰۰ ریال درآمد دارند، در نظر گرفته شده‌اند. جداول ۱ و ۲ بر مبنای نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری کشور در سال ۱۳۷۶ که با استفاده از حدود ۱۰۰۰۰ خانوار نمونه صورت گرفته، تهیه شده است.

درآمد آن است که خانوارها معمولاً در این زمینه به کم‌گویی تمایل دارند.

بنابراین، به نظر می‌رسد که در مورد مسایل مربوط به هزینه و درآمد، بهترین راه حل مطالعه همزمان بر روی درآمد و هزینه خانوارها می‌باشد، ضمن آن که مقایسه نتایج حاصل از این دو روش نیز می‌تواند در مورد ارزیابی صحت و دقت نتایج کمک کند.

### فقراندازه‌گیری شده با نماگرهای پولی

هر چند در تجزیه و تحلیل فقر و نابرابری، خانوار واحد مناسب‌تری را نسبت به فرد تشکیل می‌دهد، ولی به نظر نمی‌رسد که درآمد و هزینه خانوار نماگر کاملاً مناسبی برای نشان دادن استاندارد زندگی باشد. از دو خانوار با درآمد

○ برای بررسی فقر از دو متغیر درآمد یا هزینه استفاده می‌شود.

○ استفاده از بررسی بودجه خانوار و نماگرهای پولی، به خصوص در محاسبه فقر نسبی، با محدودیت‌هایی روبه‌روست و بایست با احتیاط از ارقام مربوط استفاده کرد.

مساوی، خانواری که دارای دو عضو می‌باشد، نسبت به خانواری با شش عضو، از استاندارد زندگی بهتری برخوردار است.

انتخاب واحد مورد تجزیه و تحلیل به مسأله تعیین مقیاس یکسان‌سازی برمی‌گردد. البته بدیهی است که خانوارهای با تعداد اعضای بیشتر، برای آن که بتوانند همان استاندارد زندگی خانوارهای با تعداد اعضای کمتر را داشته باشند، به درآمد بالاتری نیاز دارند، ولی انتظار می‌رود که نسبت افزایش درآمد به همان نسبت افزایش تعداد اعضای خانوار نباشد. بنابراین، داده‌ها می‌توانند با توجه به یک مقیاس معین تعدیل شوند. به علاوه، اعضای خانوار در مراحل مختلف زندگی‌شان هزینه‌های یکسانی را نیاز ندارند. در نتیجه، سن اعضای خانوار و همچنین، بعد خانوار می‌تواند به عنوان عوامل تعیین‌کننده جهت انتخاب این مقیاس مطرح شود.

بررسی فقر از دو متغیر درآمد یا هزینه استفاده می‌شود. البته هنوز توافقی کلی در این مورد که کدامیک از این دو متغیر برای ارزیابی رفاه مناسب‌تر است، وجود ندارد و برای هر کدام مزایا و معایبی بر شمرده می‌شود که باعث می‌گردد هر دو متغیر برای ارزیابی رفاه مورد استفاده قرار گیرند.

در مقایسه با درآمد، هزینه، متغیری با ثبات‌تر است و به طور کلی، می‌تواند به عنوان تابعی از یک الگوی درآمدی، در زمانی که درآمد دایمی است، مورد توجه قرار گیرد. با این حال، هنوز نمی‌توان آن را به عنوان یک نماگر کامل فقر تلقی کرد. پایین بودن سطح هزینه لزوماً به معنی پایین بودن سطح رفاه نیست. به علاوه، خانوارهای با درآمدهای دایمی یکسان، به علت داشتن عادت هزینه‌ای متفاوت، می‌توانند دارای الگوی مصرفی متفاوتی نیز باشند. همچنین، خانوارها در مراحل مختلف دوره زندگی‌شان دارای نیازهای متفاوتی هستند. از طرف دیگر، در دسترس بودن کالاها و خدمات عمومی می‌تواند سطح رفاه را افزایش دهد، بدون آن که هزینه چندانی در بر داشته باشد.

یکی دیگر از مسایل مربوط به روش‌های به کار برده شده برای محاسبه خط فقر که در رابطه با داده‌های هزینه‌ای مطرح می‌شود، زمان جمع‌آوری اطلاعات است که می‌تواند برآورد بالا یا برآورد پایینی از الگوی واقعی هزینه‌های خانوار را به دست دهد. البته وقتی با مجموع داده‌ها سر و کار داریم، این موضوع مسأله‌ای را ایجاد نمی‌کند، چرا که خطاها از دو جهت یکدیگر را می‌پوشانند، ولی وقتی اجزای داده‌ها برای هر خانوار مورد مطالعه قرار می‌گیرد، این موضوع مسأله‌ساز خواهد شد و نتایج فقر و نابرابری را تحت تأثیر قرار خواهد داد. به طور مثال، در بررسی بودجه خانوار، هزینه برخی از اقلام خوراکی در طی "هفته گذشته" سوال می‌شود. چنانچه در طول این هفته خانوار هزینه بالایی داشته باشد - مثلاً خرید ماهانه را انجام داده باشد - برآوردی که برای هزینه سالانه خانوار به دست می‌آید، به صورت غیرواقعی بالا خواهد بود. همچنین، این موضوع ممکن است برای خانوارهایی که خرید یک کالای بادوام مانند اتومبیل را انجام داده باشند نیز صدق کند.

با توجه به دلایل ذکر شده، برای نشان دادن سطح رفاه معمولاً درآمد قابل‌تصرف خانوار نماگر بهتری می‌باشد، ولی مسأله اصلی در مورد

لوله کشی، برق و کولر متحرک. این، بدین معنی است که استفاده از این اقلام نسبت به تغییرات هزینه حساس نمی باشد. دسته چهارم، اقلامی هستند که درصد تعداد خانوار استفاده کننده از آن‌ها در گروه خانوارهای با هزینه پایین بیشتر از

درصد استفاده کنندگان با هزینه بالا می باشد. این اقلام عبارتند از ملک استیجاری و تلویزیون سیاه و سفید.

در جدول شماره ۲ درصدهای تعداد خانوارهای استفاده کننده از لوازم و تسهیلات

جدول شماره یک

درصد خانوارهای استفاده کننده از لوازم و تسهیلات  
بر مبنای هزینه خانوار در مناطق شهری کشور سال ۱۳۷۶

(۳)	(۲)	(۱)	شرح
خانوارهایی که هزینه آنها کمتر از ۲۵ درصد متوسط هزینه خانوارها باشد (خانوارهایی که متوسط هزینه آنها کمتر از ۴۲۹۰۰۰۰ ریال در سال باشد)	خانوارهایی که هزینه آنها کمتر از ۵۰ درصد متوسط هزینه خانوارها باشد (خانوارهایی که متوسط هزینه آنها کمتر از ۸۵۸۰۰۰۰ ریال در سال باشد)	کل خانوارها	
۷/۸	۲۹/۰	۱۰۰/۰	درصد تعداد خانوارها
۰/۴	۲/۵	۱۶/۱	۱- اتومبیل
۶/۳	۱۰/۲	۱۲/۹	۲- موتورسیکلت
۷/۲	۱۱/۹	۱۹/۳	۳- دوچرخه
۳۸/۴	۵۶/۶	۷۵/۸	۴- چرخ خیاطی
۶۲/۳	۶۴/۴	۴۲/۷	۵- تلویزیون سیاه و سفید
۸/۹	۲۳/۱	۵۷/۹	۶- تلویزیون رنگی
۰/۴	۱/۸	۱۴/۸	۷- ویدیو
۰/۰	۰/۰	۱/۵	۸- کامپیوتر شخصی
۸۲/۱	۸۹/۹	۸۹/۱	۹- یخچال
۱/۳	۲/۶	۱۲/۵	۱۰- یخچال فریزر
۰/۴	۳/۵	۱۹/۸	۱۱- فریزر
۷۱/۶	۸۵/۴	۹۴/۴	۱۲- اجاق گاز
۴/۲	۱۷/۶	۵۱/۷	۱۳- جاروبرقی
۱۲/۳	۲۴/۶	۵۴/۴	۱۴- ماشین لباسشویی
۹۵/۸	۹۵/۸	۹۷/۴	۱۵- آب لوله کشی
۹۹/۴	۹۹/۵	۹۹/۸	۱۶- برق
۱۰/۳	۲۵/۶	۵۳/۵	۱۷- تلفن
۳۳/۶	۴۳/۷	۵۸/۲	۱۸- گاز شهری
۵۳/۰	۶۹/۰	۸۷/۴	۱۹- آشپزخانه
۴۷/۴	۶۶/۳	۸۵/۳	۲۰- حمام
۱۷/۴	۲۶/۱	۴۹/۳	۲۱- کولر ثابت
۵/۰	۵/۷	۶/۸	۲۲- کولر متحرک
۰/۳	۱/۲	۹/۷	۲۳- حرارت مرکزی (شوفاز)
۵۸/۷	۶۳/۷	۷۲/۴	۲۴- ملک شخصی
۲۲/۵	۲۱/۱	۱۷/۴	۲۵- ملک استیجاری
۸/۲	۱۸/۴	۳۲/۵	۲۶- دارای وام

در تجزیه و تحلیل جداول ۱ و ۲ باید توجه داشت که در گروه‌های تعیین شده، کمبود یا درصد پایین تعداد استفاده کنندگان از یک کالا یا خدمت ممکن است لزوماً تعیین کننده فقر نبوده، بلکه ممکن است خانوار خود مایل به خرید یا استفاده از آن کالا یا خدمت نباشد، هر چند در بیشتر مواقع چنین نیست.

همانطور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می شود، ۱/۱۶ درصد از خانوارها دارای اتومبیل شخصی می باشند، حال آن که فقط ۲/۵ درصد از خانوارهایی که هزینه آنها کمتر از نصف متوسط کل هزینه خانوارها می باشد (کمتر از ۸۵۸۰۰۰۰ ریال هزینه در سال) دارای اتومبیل شخصی می باشند و ۴/۰ درصد از خانوارهایی که متوسط هزینه آنها کمتر از یک چهارم متوسط کل هزینه خانوارها (کمتر از ۴۲۹۰۰۰۰ ریال هزینه در سال) می باشد، دارای اتومبیل شخصی هستند. این، بدین معنی است که خانوارهایی که دارای اتومبیل شخصی می باشند، اکثراً خانوارهایی هستند که هزینه سالانه آنها از متوسط کل هزینه بیشتر است یا دارای هزینه‌های بالا می باشند.

۲۶ قلم عنوان شده در جدول شماره ۱ را می توان با توجه به توزیع خانوارهای استفاده کننده از لوازم و تسهیلات به چهار دسته کلی تقسیم کرد: دسته اول، اقلامی است که درصد تعداد خانوارهای استفاده کننده از آنها در گروه خانوارهای با هزینه پایین به شدت کاهش می یابد. این اقلام عبارتند از: اتومبیل، تلویزیون رنگی، ویدیو، کامپیوتر شخصی، یخچال فریزر، فریزر، جاروبرقی، ماشین لباسشویی و شوفاز. دسته دوم، اقلامی هستند که درصد تعداد خانوارهای استفاده کننده از آن‌ها در گروه خانوارهای با هزینه پایین به نسبت درصد استفاده کنندگان در گروه کل خانوارها کاهش می یابد، ولی این کاهش به شدت اقلام دسته اول نمی باشد. این اقلام عبارتند از موتورسیکلت، دوچرخه، چرخ خیاطی، اجاق گاز، تلفن، گاز شهری، آشپزخانه، حمام، کولر ثابت، ملک شخصی و وام داشتن. این، بدین معنی است که هر چند اکثر استفاده کنندگان از این اقلام، خانوارهایی با هزینه متوسط یا با هزینه بالا هستند، ولی گروه‌های با هزینه پایین نیز تا حدی از این اقلام استفاده می کنند. دسته سوم، اقلامی هستند که درصد خانوارهای استفاده کننده از آن‌ها برای خانوارهای با هزینه‌های متفاوت، تقریباً یکسان است. این اقلام عبارتند از یخچال، آب

در معیارهای جدید، فقر فقط از دیدگاه‌های پولی و مادی مورد نظر نمی‌باشد، بلکه متغیرهای دیگری مانند سطح سواد، مهارت در کار، امکانات بهداشتی، دسترسی به خدمات و مسکن مناسب نیز می‌بایست مورد توجه قرار گیرند. در بررسی‌های جدید بانک جهانی، مشکلات اجتماعی یک جامعه مانند میزان بالای جرایم و اعتیاد هم به عنوان عوامل فقر در جامعه مطرح می‌شوند، هر چند که آن جامعه از نظر درآمدی و رفاهی فقیر نباشد.

(۲۶ قلم) در سه گروه، کل خانوارها و دو گروه درآمدی آورده شده است. روند توزیع تعداد خانوارهای استفاده‌کننده از لوازم و تسهیلات بر مبنای ارقام درآمدی به مانند جدول شماره ۱ می‌باشد و تأییدی بر نتایج مبتنی بر هزینه است.

### نتیجه‌گیری

استفاده از بررسی بودجه خانوار و نماگرهای پولی، به خصوص در محاسبه فقر نسبی با محدودیت‌هایی مواجه است که می‌بایست با احتیاط از ارقام مربوطه استفاده کرد. موضوع مربوط به پوشش این بررسی است که ممکن است بسیاری از خانوارها را دربر نگیرد و از طرفی، نحوه برآورد متغیرها، از جمله هزینه که ممکن است ارباب داشته باشد یا وقتی بعد خانوار و الگوی مصرف متفاوت مطرح می‌شود، استفاده از این بررسی را با محدودیت‌هایی مواجه می‌کند. در مورد درآمد نیز ممکن است مسائلی مانند کم‌گویی مطرح باشد.

فقر نسبی (نابرابری درآمد) در یک جامعه لزوماً فقر را نشان نمی‌دهد. ممکن است در یک جامعه افراد با درآمد نسبی پایین واقعاً فقیر نباشند، در حالی که در جامعه‌های دیگر افرادی که به طور نسبی دارای درآمد بالا هستند، فقیر باشند. برای محاسبه فقر مطلق می‌توان مصارف خانوار را به دو گروه غذایی و غیرغذایی تقسیم کرد. محاسبه هزینه غذا با توجه به میزان کالری مصرفی مورد نیاز یک انسان مشکل نمی‌باشد، ولی محاسبه ارقام مصرفی غیرغذایی خانوار با توجه به الگوهای مصرف متفاوت و همچنین، تغییرات کیفیت و نوع ارقام مورد استفاده در طول زمان دشوار است. برای رفع این نقیصه، یک راه حل این است که فقط هزینه مواد غذایی محاسبه شود و از نسبت هزینه‌های غذایی به هزینه‌های غیرغذایی خط (خط‌ها) فقر را محاسبه کرد. برای تعیین ارقام غیرغذایی در این تجزیه و تحلیل، یک راه حل دیگر توجه به فقر مادی است که بر طبق آن، درصد استفاده‌کنندگان از ارقام ضروری را می‌توان در گروه‌های مختلف مطالعه کرد و با توجه به کمبودهای گروه‌های فقیر جامعه، نیازهای آنان را مشخص کرد. به طور کلی، می‌توان گفت که پاسخ این سوال که خط فقر در یک جامعه چیست؟ در واقع، یک عدد نمی‌باشد، چرا که در یک جامعه ممکن است خط فقرهای متعددی با توجه به بعد خانوار، سن و الگوی مصرف متفاوت، وجود داشته باشد. در انتها، این توضیح را ضروری می‌داند که

جدول شماره دو

### درصد خانوارهای استفاده‌کننده از لوازم و تسهیلات بر مبنای درآمد خانوار در مناطق شهری کشور سال ۱۳۷۶

(۳)	(۲)	(۱)	شرح
خانوارهایی که درآمد آنها کمتر از ۲۵ درصد متوسط درآمد خانوارها باشد	خانوارهایی که درآمد آنها کمتر از ۵۰ درصد متوسط درآمد خانوارها باشد	کل خانوارها	
کمتر از ۳۶۳۲۰۰۰ ریال در سال باشد	کمتر از ۷۲۶۸۰۰۰ ریال در سال باشد		
۸/۳	۲۷/۲	۱۰۰/۰	درصد تعداد خانوارها
۰/۶	۲/۴	۱۶/۱	۱- اتومبیل
۶/۶	۱۰/۷	۱۲/۹	۲- موتورسیکلت
۷/۳	۱۱/۷	۱۹/۳	۳- دوچرخه
۳۶/۷	۵۳/۸	۷۵/۸	۴- چرخ خیاطی
۵۹/۰	۶۲/۰	۴۳/۷	۵- تلویزیون سیاه و سفید
۱۴/۴	۲۳/۷	۵۷/۹	۶- تلویزیون رنگی
۱/۲	۲/۴	۱۴/۸	۷- ویدیو
۰/۳	۰/۳	۱/۵	۸- کامپیوتر شخصی
۸۱/۸	۸۸/۳	۸۹/۱	۹- یخچال
۱/۸	۳/۳	۱۲/۵	۱۰- یخچال فریزر
۱/۷	۳/۵	۱۹/۸	۱۱- فریزر
۷۳/۸	۸۶/۶	۹۴/۴	۱۲- اجاق گاز
۹/۱	۱۸/۲	۵۱/۷	۱۳- جاروبرقی
۱۴/۳	۲۴/۱	۵۲/۴	۱۴- ماشین لباسشویی
۹۵/۴	۹۵/۶	۹۷/۴	۱۵- آب لوله‌کشی
۹۹/۲	۹۹/۶	۹۹/۸	۱۶- برق
۱۶/۹	۲۵/۴	۵۳/۵	۱۷- تلفن
۳۶/۵	۴۲/۹	۵۸/۲	۱۸- گاز شهری
۵۶/۴	۶۸/۰	۸۷/۴	۱۹- آشپزخانه
۵۰/۰	۶۴/۷	۸۵/۳	۲۰- حمام
۱۹/۶	۲۳/۸	۲۹/۳	۲۱- کولر ثابت
۵/۸	۵/۷	۶/۸	۲۲- کولر متحرک
۱/۶	۱/۶	۹/۷	۲۳- حرارت مرکزی (شرفاز)
۵۴/۹	۷۹/۸	۷۲/۴	۲۴- ملک شخصی
۲۸/۴	۲۵/۶	۱۷/۴	۲۵- ملک استیجاری
۸/۰	۱۶/۹	۳۲/۵	۲۶- دارای وام